

UDK 316.32:316.422; 321.7:316.32

Вјекослав Бутиган¹

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

ПОСТПОЛИТИКА У НЕОЛИБЕРАЛНОМ КАПИТАЛИЗМУ У СЕНЦИ И ДЕФИЦИТУ МАРКСИСТИЧКИХ ПАРАДИГМИ

Резиме

У раду се излажу теорије о постполитици и постдемократији глобализованог неолибералног капитализма и последицама које су постполитика и постдемократија произвеле у центру и периферији европског капитализма.

Приказан је недостатак у њима због избегавања коришћења марксистичких категорија и парадигми које нису изгубиле теоријско-методолошки значај за потпуније објашњавања узрока настанка, стања и перспективе постполитике и постдемократије.

Кључне речи: постполитика, постдемократија, европски неолиберални капитализам, марксистичке категорије и парадигме, политичка истина, политичка комуникација.

Неолиберализам није у истраживачком смислу непривлачан. Привлачне су управо оне особености неолиберализма које провоцирају супротност и алтернативу. (...) Неолиберални капитализам рађа носталгију за социјализмом.

Куљић, 2018: 347, 119)

Не могу рећи да сам био антикомуниста, али нисам желио бити ни комуниста, макар сам ценио оно што је тадашња партија направила за наше народе и народности, и то сматрам епохалним дометом цивилизације на овим просторима. Али свесно сам као наивна будала навијао за вишепартијски систем, мислећи да је он неко решење, упркос достигнућима демократије у социјализму. Нажалост, погрешно сам као и десетине милиона уз мене у целом свету, који се сад туку у главу.

Мандић, 2017.

Ове речи Мандића, загребачког књижевника и критичара, из европске неолибералне капиталистичке полупериферије, вечитог бунтовника против псеудокултуре, представљају отрежњење од неолибералне острашћености и слепила које је било захватило милионе некадашњих становника Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, пре њеног разарања. Пред суровом стварношћу остваре-

¹ butigan.pi@sbb.rs

ног периферног капитализма у Србији данас, у сећању великог броја грађана остају изгубљене цивилизацијске тековине социјалистичке модернизације, од које нестају последњи остаци социјалне државе, радничких и социјалних права у њој. Да би се антисоцијалистичко слепило што дуже одржало, ради учвршћивања дивљег, пљачкашког капитализма, изопачује се култура сећања на поједина велика остварења социјалистичке Југославије. Под неолибералном капиталистичком модернизацијом разуме се обрачун са комунизмом, самоуправним социјализмом, уз рестаурацију капитализма, национализма, религије, одржавања културе несигурности, страха, неизвесности и насиља. Историјски регрес проглашава се за велико достигнуће, неоколонијална потчињеност за вођење успешне међународне политике а ретрадиционализација, имитативна иновација и уништавање културне традиције као испуњавање услова за европску интеграцију Србије и пријем у Европску унију.

Самодеструкцијом европског социјализма и завршетком хладног рата 1989, у тријумфалном маниру победника, неолиберални капитализам, са својом пропагандном машинеријом, водио је кампању за стигматизацију и осуду социјалистичке идеологије и њене теоријске основе у марксизму. Фукујама је прогласио крај историје јер после пораза европског социјализма није видео никакву алтернативу капитализму. Марксистичка критика капитализма и антиципација комунистичког друштва проглашена је за највећу заблуду 19. и нарочито 20. века. Науке о друштву постепено су марксистичке парадигме и категорије садржајно мењале, обесмишљавале, одбацивале и замењивале новим парадигмама и појмовима, повезујући их у посебне дискурсе и научне лексике. Марксизам и марксистичке категорије проглашени су субверзивним: „Неће се претерати ако се дода да је реч о планском прогону субверзивних појмова из хегемоне политичке семантике, а не о спонтаном одговору теорије на измењену стварност“ (Куљић, 2018: 350). Постоје и изузеци, на које ћемо указати у наставку текста.

Марковске економске и друштвене теорије односиле су се на индустријски капитализам 19. века. Оне нису довољне за објашњавање постиндустријског, информатичког, когнитивног, неолибералног капитализма, али садрже неке закономерности и експликације које се односе на суштину сваког капиталистичког начина производње и друштвене репродукције која је садржана у сложеном сплету односа између рада и капитала, експлоатације и профита, као услова опстанка и развоја сваког типа капитализма.

Тодор Куљић (2018) је у изванредној студији показао како су уместо класичних марксистичких категорија идеолози и теоретичари неолибералног капитализма створили сурогате ових појмова као творевине неолибералне хегемоне свести: транзиција, реформа, трансформација, модернизација, глобализација, менаџмент, социјална искљученост, дерегулација, доместикација, култура сиромаштва, једнакост шанси, предузетништво, тржиште, конкуренција, рањиве друштвене групе, људска права, идентитет... Створен је политички новогovor (Орвел) у коме нема више капиталиста, већ послодаваца

и предузетника, уместо експлоатације постоји пословно партнерство између радника и послодаваца на тржишту рада у предузетничком друштву. Антагонизам се замењује термином плурализам, уместо пљачке општих добара користи се термин приватизација. Социјална револуција је непожељна реч, јер представља део социјалне патологије и није у складу са политичком коректношћу. Уместо ње, постоје само протести или борба за остварење људских права. Хуманизам се замењује речју филантропија. Под реформом се разуме стезање каиша, тј. штедња, смањење плата, пензија и трошкова социјалног збрињавања сиромашних. Синтагма „флексибилнији радни односи“ значи привремени пријем у радни однос и једноставно отпуштање радника из фабрика и установа без отказног рока и отпремнине. Јачање конкурентне способности значи смањење трошкова капитала за заштиту на раду, здравствену, социјалну и еколошку заштиту. Сви ови појмови повезују се у политичке дискурсе и реторичке целине којим политичари, лобисти и новинари, преко медија, свакодневно пуне људске умове, како грађани не би могли да схвате узроке свог подвлашћеног и обесправљеног положаја и могућности своје еманципације. Овако конструисан новогovor државе правно формализују и они постају нормативно обавезујући.

Постојећи светски поредак изграђен је на биполарној подели између богатих и сиромашних, демократије и диктатуре, слободе и ропства, моћних и немоћних. Он се одржава помоћу политике моћи измештене из државе и пренете у структуре корпоративног, неолибералог капитализма, његових разгранатих мрежа и неоимперијалних испостава по свету, ван контроле националних држава. Од 1970-их година успоставља се технократски начин управљања друштвом и државом као корпорацијом. Демократски догматизам устоличио је западне народе као демократске, наспрам других као недемократских, који су пристали на тоталитарне и диктаторске режиме и које Запад треба да демократизује. Западне земље су 2008. године доживеле финансијску кризу која је открила дубље структуралне економске и друштвене поремећаје. Са променом деловања идеологије на технологију управљања кризом неолибералног поретка долази до промене парадигме политичког мишљења и политике.

За разлику од традиционалног античког схватања политике као деловања у заједници ради остваривања идеје добра, лепоте, слободе и праведности, уз развијање етичких врлина слободних чланова заједнице, у савременом, неолибералном капитализму, она се схвата и остварује као моћ корпорацијске економије, умрежене у глобализованом свету. Оваква политика је створила услове за владавину популизма, медија и олигархија, наспрам постојања „фасадне демократије“ која је остала без супстанције, без субјекта, као „демократија без народа“ (Диверже /Diverger/). Демократија би требало да пружа отпор олигархији, позивајући се на слободе и људска права и брани једнакост и правду за све грађане. Међутим, испражњена демократија без народа, партиципације грађана, претворила се у делиберативну владавину стручњака, менаџера, њихових послодаваца и медијских

посредника. Сви они складно делују у доношењу политичких одлука и закона, у складу са интересима центара друштвене моћи у којима обезбеђују високе приходе. „Демократија је болест суперкапитализма“, констатовао је Роберт Рајх (Rober Reich, у: Паић, 2008). Рансиер (Jacques Rancière) открио је да постоји мржња према демократији коју су посејали олигарси како би обесмислили демократски поредак и наметнули се као једини легитимни представници друштва (Рансиер, 2013). Појаву расизма и ксенофобије у Француској Рансиер је објашњавао као повратак претполитичке мржње (Рансиер, 2012). А нестанак еманципаторског и сваког есхатолошког очекивања од политике, крајем осамдесетих година двадесетог века, означава као крај политике. Демократија је по његовом мишљењу већинска сагласност о равнотежи интереса заједнице и њених делова. Емпиријска демократија је у противречности са идејом демократске заједнице. Демократија капитала треба да распрши пролетерске илузије о њој, констатовао је Рансиер.

Настанак постиндустријског друштва у 20. веку утицао је на културне промене, назване постмодерна, да би се дистанцирала од културног периода модерне. У постмодерном периоду друштва и културе друштво је прешло из дисциплинарног у надзорно друштво, а култура је направила „постмодерни заокрет“ у правцу артикулације моћи биополитике, од репрезентације текста у репрезентацију слике (Фуко /Foucault/, 2010). Настао је дискурс о крају појединих друштвених праски, теорија, идеологија, историје, филозофије, науке, уметности, политике, којима се додаје префикс „пост“ и које настоје да се прикажу у новом формату. Врши се деконструкција политике и демократије и профилишу се као постполитика и постдемократија,² у којима су субјекти политике и демократије политичке елите, а грађани повремени пасивни посматрачи изборног политичког спектакла.

Дерида разликује две врсте постполитике: неолибералне капиталистичке глобализације и метаполитике догађаја новог субјекта, „надолазеће заједнице“ за „демократију у доласку“, као форме демократске заједнице, са одликама описаним у постмарксистичким теоријама (Дерида, 2008, Jacques Derrida).³ На пасивно понашање грађана у неолибералном капитализму утицали су, поред осталог, демократски дефицит савремених политичких система и порази светских револуционарних покрета, економије кензијенског типа, социјалне државе и савремене левице.

Идеологија постполитике и постдемократије своди се на технополитику економије којом се врши дерегулација друштвених односа и препушта стихији тржишта. Партиципативна демократија замењује

² Овај термин увео је у научну теорију британски социолог и политиколог Colin Crouch 2004. Jean-Mary Guehenno 1990. користио је термин „крај политике“, који је преузео Rancier (Паић, 2008:46).

³ Дерида је трвдио да је један од ретких интелектуалаца који је ценио Марксов идеје у времену када је већина „државних и недржавних марксиста“ наустила Маркса, у књизи *Spectre de Marx*, из 1993. године.

се хибридном, либерално-олигархијском, представничком демократијом у којој су повезане парламентарна демократија и ванпарламентарни центри финансијске моћи. Таква демократија институционализована је у облику затворене технократске политике Европске уније, уз противдемократију појединих актера деснице која се залаже за одбацивање делиберативне форме друштвеног уговора.

Олигархија је дегенерисала демократију, нарочито, у транзиционим земљама у којима је преко прокламоване демократизације успоставила аутократску власт, или корпорацијску владавину међународног капитала, што је карактеристично за балкански регион, па и за Србију.

У најразвијенијим капиталистичким земљама Запада демократија је добила плутократску форму под утицајем највећих финансијских центара моћи. Ови центри успоставили су биполарну владавину смењивања деснице и левице, либерала и конзервативаца, без битних друштвених промена у корист радних слојева друштва. Корпоративни либерални капитализам преко политичког изборног маркетинга створио је хибридну политичку структуру коју чине нове елите у спрези са криминалом, корупцијом и медијским магнатима. Из ње произилази медијски обликована јавност која производи друштвену ентропију а са њом либералну олигархију, бујање популизма и медијски створених вођа, уместо грађанске демократије. Коначан исход формалних избора власти је изопачена изборна воља грађана у корист либералне олигархије.

Жил Делез и Фредерик Гатари (Deleuze, Guattari, 1995) су сматрали да филозофија не треба да објашњава свет већ да ствара појмове за надлазеће догађаје новог света, „нелинеарне и несврховите историје“. Критиком друштвене стварности филозофија се преображава у политику. У складу са тим изумели су нове појмове: „склоп догађаја, ризом, номадологија, детериторизација, ретериторизација, геофилозофија, безтериторијална револуција“... Они су разликовали појмове „политике и политичког“. Политичко је „модалитет егзистенције заједничког живота као форме заједничког дјеловања идеје једнакости, правде, идентитета и разлике“ (Делез и Гатари, *Хиљаду платоа*, према: Паић, 2018: 256). А политика се односи на институцију државе. Ова два појма су сматрали корелативним. Они су иманентни онтологији друштвеног поретка.

У нашем времену заборавља се утопија и објављивања дистопија које наговештавају разне катализме и апокалипсу у будућности, Делез и Гатари обнављају веру у моћ утопија. Према њиховом мишљењу утопија је концептуално стваралачка мрежа догађаја. Утопијско мишљење политике заснива се на стваралачкој иновацији света у филозофији, науци и уметности. Утопијама се стварају нови светови, који се виртуелно представљају као могући: „У надлазећем постојању нове ‘земље и народа’ свака је утопија експеримент слободе, уједно ризик и шанса“ (Паић, 2018: 178). Зато политика треба да се бави утопијском изменом света, претварајући могућности у стварност (Паић, 2018: 262). Политика може да произведе нове догађаје у

одговарајућим условима и констелацији друштвених снага. Делез и Гатари сматрају да политика не може да буде револуционарна ако није демократска. Делез са Гатаријем прогласио је жељу револуционарном, јер је она стваралачка тежња ка слободи и промени. Постоје читави механизми жеља. Жеља за радикалном променом друштва је у суштини револуционарна жеља. Њена револуционарност је у тежњи за стварањем нових земаља и народа.

Технологија моћи неолибералног капитализма појављује се као доминација, манипулација, уређивање и контроле свих аспеката живота. Политика је постала технологија управљања свим друштвеним ресурсима. Савремена технолошка револуција у развијеном капиталистичком друштву створила је услове за коришћење кибернетике у управљању друштвеним процесима и прелаз из дисциплинарног друштва у друштво контроле. Сваком друштвеном типу у историји одговарала је нека машина. Савременом друштву контроле одговара компјутер и кибернетика тврде Делез и Гатари. Са њима нестаје хијерархијска структура моћи дисциплинарног друштва и настаје владавина умреженог друштва контроле, које је детаљније обрадио Мишел Фуко (Michel Foucault). Политика постаје кибернетика моћи у друштвима контроле, „игра анархије и хаоса кроз политику демократског протокола“. Поредак у овим друштвима се одржава успостављањем равнотеже између либетаријанства и фундаментализма.

Жеља, утопија и тело испреплићу се у политици и политичком, тврде Делез и Гатари. У жеља за истинским животом стварају се утопије за променом незадовољавајућег постојећег живота.

Филозофија политике постмодерне Фукоа и Дериде, указује на деполитизацију као форму постполитике неолибералног поретка. Она је основа за стварање нове идеологије либералне демократије савременог капитализма у којој култура добија улогу средства за улепшавање те демократије за коју „не постоји алтернатива“, или јој је алтернатива диктатура. Због тога се залажу за реполитизацију у облику радикалне политике која тежи превладавању наведене либералне демократије у савременом капитализму са становишта политичке теорије Карла Шмита (Karl Shmitt). Они виде могућност успостављања нове врсте демократије у „надлазећој заједници надлазећих народа“. Тврде да технократски начин управљања друштвом и државом као корпорацијом у глобалном систему, од 1970. године, представља последњи стадијум деполитизације. Технократска идеологија технолошког управљања кризама и политика „надзирања“, „управљања“, „регулисања“ друштвених односа глобалног друштва новог светског поретка довели су до промене парадими политичких мишљења и политике у виду нове идеологије постполитике и постдемократије. Ова идеологија своди политику и демократију на техно-политику економије, која је усмерена на дерегулацију друштвених односа у савременим демократским системима.

Транснационалне корпорације владају умреженим друштвом либералне демократије. Њихова сувереност је изнад нација-држава. Нестали су субјекти модерне политике: нација-држава, сувереност

класе, политичке партије, владајуће идеолошке идеје, представничка демократија. Уместо њих као субјекти савремене политике наводе се: расе, род, идентитет, политичка култура. Дерида је размишљајући о друштву које треба да замени когнитивни капитализам – и које назива „надолазећом заједницом“, а политичко уређење „надолазећом демократијом“, „демократијом у доласку“ – закључио да субјект те демократије не могу да буду нација-држава, класа, нити грађанин, већ универзално човечанство и „не-грађани“, обесправљени емигранти. „Демократију у доласку“ дефинисао је у књизи „Поноћ“ (Minuit) објављеној 1991. коју самоцитира: „не нешто што ће извесно стићи сутра, не *будућа* демократија (национална и интернационална, државна или транс-државна), већ демократија која треба да има структуру обећања – дакле, и памћење оног што носи у будућности овде и сада“ (Дерида, 2007: 106). Она треба да почива на „безусловном гостопримству и пријатељству“ према емигрантима у „безусловној заједници“.

Међутим, проблем универзалне демократије је по мишљењу Дерида занемарен, „затомљен“. Најтеже је објаснити ширење демократије ван суверених држава-нација и њених грађана, у којима се појавила. Зато Дерида термин „демократија у доласку“ доводи у везу са трансдржавама у будућности. Да би се то остварило, потребна је нова пракса међународног права и нови закони за надолазећу демократију која ће почивати на слободи, братству, једнакости и универзалној праведности, у секуларној заједници. Праведност треба да одреди смисао надолазеће демократије, омогућавајући Другом, полно, етички и религиозно различитом, сада искљученом из нације-државе, да постане субјеакт надолазеће заједнице и демократије.

За разлику од глобализације, светског мира и космополитизма, мондијализација која надилази техно-научну стварност света промовише надолазећу демократију као супротну глобализацији у признавању различитости у идентитету Другог.

Промена парадигме политичког мишљења и политике остварује се са променом употребе нове идеологије у технологији управљања кризом глобалног капитализма. Ту нову идеологију чини диспозитив моћи друштва спектакла и биополитике у виртуелној култури (Фуко, 2010). Деполитизација политичке сфере праћена је хиперполитизацијом неполитичке сфере: уметности, естетике, религије, свакодневног живота. Верује се да ништа не може да буде аутономно и делатно без политике. Уместо праве легитимне политике, она је постала постполитика интеграције атомизованих појединаца у политички живот нације-државе. Метаполитика нове деснице промовише евроцентризам повлашћених историјских народа Европе на штету неевропских „неисторијских“ народа.

Глобални либерални капитализам редуковао је политику на кибернетику глобализоване економије а уметност на разбрибригу, разноду, ескапизам, бег од капиталистичке стварности и пропаганду неолибералних капиталистичких вредности. „Умјесто истинске политике имамо естетску метаполитику, а умјесто истинске умјетности имамо политичку умјетност. Обе су лажне и немоћне у времену владавине

тоталне корпоративне светске економије голог живота“ (Пајић, 2008: 545). Политичка уметност као пропаганда битно се разликује од аутентичне уметности која обрађује политичке догађаје и односе. У савременој култури новог светског поретка, ентропије и контролисаног хаоса, један део уметности се инструментализује у посебан сектор културне индустрије (кича и шунда) за банализовање, тривијализовање и естетизацију суморне капиталистичке стварности. Све у настојању да се уметност сведе на тоталну политику и дизајнирање стварности неолибералног поретка.

Насупрот оваквој тенденцији, аутентична уметност пружа отпор политичкој инструментализацији уметности субверзивним остварењима, бранећи слободу уметничког стварања од оних који настоје да је употребе за остварење својих политичких циљева. Она не пристаје на идеологију рационалног избора и прагматичне користи појединаца и заједнице и прихватање идеје добра као максимализације интереса појединаца и друштвених група на тржишту.

Неолиберални капитализам поништио је достигнуту десекларизацију у периоду просветитељства и касније, па је религију укључио у своју политику доминације. Капитализам, национализам и религија су основни стожери идентитета неолиберализма. То је нарочито видљиво у постсоцијалистичким земљама балканског региона у којима нови капиталисти траже благослов од цркве за ризичне инвестиције и тржишне трансакције, позивају свештенике на славе за дан фирме, посвећен верском празнику, да освећују нове погоне, донирају црквама велике новчане износе. У Србији предузећа, установе, органи локалне самоуправе, државни органи и политичке партије славе свеце као своје заштитнике, уз верске церемоније које предводе свештеници нижег и вишег ранга. Литије се крећу главним улицама градова у Србији (и у Београду) на челу са највишим државним и локалним функционерима и верским службеницима. Клер даје подршку националистичкој политици и националистичким манифестацијама. Проглашени злочинци у једној националној конфесији славе се као хероји у другој. Највиши државни функционери љубе руку патријарху приликом сусрета и поздрављања, а следе их у томе и функционери нижег ранга.. Покушај Ципрасове владе у Грчкој да одвоји традиционалну повезаност цркве и државе наилази на велики отпор цркве и верника.

Тотална политизација религије изродила је религијски фундаментализам, фанатизам и тероризам супротстављених религија у свету.

У напред изнетим теоријама политике нису коришћене марксистичке парадигме о класном карактеру политике, о држави као апарату владања владајуће класе над потчињеном класом, о отуђењу политике и одумирању државе у традиционалном значењу као апарата владања над људима и њено свођење на управљање стварима, а политике на координацију интеракције удружених људи за остваривање заједничких интереса. Анализа субјеката политике доспева до међународних корпорација и њених плаћеника, а не и до њихових власника, највишег слоја суперкапиталистичке класе, интернационално органи-

зоване, медијски и репресивним апаратом добро заштићене, правог владооца националним државама и светом. Радничка класа је свега тога лишена. Друштвена класа, као аналитички појам, идентификатор и актер историјских промена је нестао, посебно појам радничке класе, са њеним претварањем у прекаријат запослених и резервну армију рада, без снажне авангардне левице, синдиката, упоришта у социјалној држави и интернационалним радничким организацијама. У објашњавању политике нема класних антагонизама и класне борбе. Уместо друштвених класа употребљавају се идентитарни појмови: род, пол, верске, расне, националне, етничке и сексуалне мањине, или ексклузивне и инклузивне друштвене групе, мигранти и апатриди. У политичкој лексици неолибералног капитализма остварена је предност културалистичке парадигме над класном, уз искључење свих антикапиталистичких појмова. Она треба да замрачи друштвену свест о репресивној толеранцији, одсуству елементарне социјалне правде и спречи бунт потлачених.

СЛОБОДА И ИСТИНА У ПОСТДЕМОКРАТИЈИ

Поред економских, социјалних и културних, основне претпоставке демократског уређења су: слобода грађана (демоса) и истина о функционисању демократије. Између истине и политике влада вечити сукоб. У антици је прављена разлика између филозофског дијалога, преко кога се долазило до истине, и софистике и реторике демагога за придобијање гомиле за остварење својих интереса и потреба.

Учешће у савременим политичким активностима значи суспендовање сваке истине, јер се у политици све више лаже (Латур, 2015: 355). Мада политички ум никада не иде право и логос политичког ума, вођен искуством политичког говора, види да се у политици лаже, не треба одустајати од употребе ума у политици, да би се лажи разобличавале, закључује Латур. Често се разилазе захтеви за транспарентношћу и тачношћу информација и пракса политичког управљања. Зато греше они који од политике очекују транспарентност, информативност и рационалност. Политика се служи лукавством, тајним активностима, заверама, насиљем и другим средствима за остварење својих циљева. „...у природи политичке сфере је да буде на ратној нози са истином у свим њеним облицима (Арент, 1994: 35). Релативизовање политичке истине до непрепознатљивости сведено је на утилитарни критеријум истине. Политика је проглашена повлашћеним пољем лагања, па је стога истина била често жртва лажи због тога што садржи у себи велику моћ, коју треба неутралисати у остварењу неких посебних политика. У друштвима у којима се истина није сматрала врлином лаж је била легитимно политичко средство, мада је давала супротне ефекте у пракси од пожељних. Исправне политичке одлуке доносе се само на основу истинитих сазнања о ономе на шта се односе. То је нарочито важно за доношење стратешких политичких одлука од којих зависе да ли ће бити праведне, правно утемељене, моралне, остварљиве и које ће утицати на живот многих људи.

У античкој демократији постојала је пракса *parresie*, отвореног изношења мишљења о обманам и неправилностима у вршењу демократске власти. То је био говор истине о политици изражен у реторици, филозофији и књижевности. У савременом неолибералном друштву нестају критички интелектуалци, као критичари политичке стварности са становишта универзалног ума, а замењују их професионални, специјализовани интелектуалци, партикуларног дискурса, у служби корпорације, институције, државе и капитала. Њихова улога је да од истине створе фикцију у складу са утврђеном политиком истине корпорација или политичких елита, која ограничава слободу мишљења и говора у јавном простору. Они треба да величају формалну слободу без политичке моћи, да се супротстављају идеологији моћи независног истинитог знања и потисну критичког јавног интелектуалца из јавног простора.

Јавно знање апсорбовале су корпорације и претвориле га у своју структуралну моћ у облику универзитета, института, корпоративног менаџмента. Научници се купују не због откривања истина и проналазака већ да увећају моћ корпорација. Уместо јавне критике политике ради откривања истине о њеном учинку, прокламује се слобода говора као демократско право, али без моћи да мења и побољшава постојећи поредак. Нови владари света знају да истина представља једну врсту моћи по себи и да политичка истина може да пружи отпор владајућем поретку идеја, па је разним техникама прикривају, оспоравају, или изопачавају као полуистине, креативно објашњавање чињеница, или као постистине (псеудоистине). Такве „политичке истине“ не заснивају се на логичким критеријумима објективности, већ на критеријуму политичког интереса, прагматичности и користољубивости.

Јавни интелектуалац у мисији отпора против таквих политичких истина, према схватању Мишела Фукоа, треба да се залаже за нову политику истине која садржи: 1. систем процедура за „производњу, закон, расподелу, стављање у промет и функционисање исказа“; 2. утврђивање кружне повезаности истине са системима моћи који истину производе, подржавају, који је обнављају са свим њеним последицама и уводе у поредак „режим“ истине; 3. успостављени поредак истине сагледа у форми која је услов формирања и развоја капитализма. Такав режим истине функционише у већини социјалистичких држава, али у корист социјализма; 4. сагледа успостављање политичког, економског и институционалног поретка за производњу истине и 5. увиди могућност конституисања нове политике истине, без обзира на свест људи, политички, економски и институционални режим производње истине, као и могућност ослобађања истине од друштвене, економске и културне хегемоније у поретку у коме она функционише (Фуко, 2010: 166).

Оваквом политиком истине *parresia* би добила „естетско и етичко достојанство истине у јавном простору демократије“. С обзиром на контингенцију и неутемељеност слободе њој је потребна потпора политичке истине. На то су указали просветитељство и хуманизам европске цивилизације које су увезале слободу и истину.

У друштву спектакла масовне културе, корпоративног знања, владавине техно-наука и експертског знања, говор истине, уколико није угушен, постаје део маргинализоване реторичке културе. Говор бунтовника и револуционара неолиберални капитализам своди на испразни говор без моћи промене света.

Технологија моћи неолибералног капитализма појављује се као доминација, манипулација, дисциплиновање, уређивање и контрола свих аспеката живота. Теорије о слободи углавном се баве политичким слободама грађана, слободом говора, удруживања и бирања представника власти, у суштини слободом без моћи да се утиче на побољшавање услова живота највећег броја људи.

Без Маркових теорија: експлоатације и економске слободе, изнетог у *Капиталу*, отуђења, постварења, фетишизма тржишта, робе, новца и друштвено економским условима за еманципацију човека и његове заједнице, не може се објаснити феномен слободе и могућности њеног остварења у друштву. Капитализам пролази кроз цикличне кризе и социјалне потресе које изазивају ове кризе. У њему се данас одржава класично, дужничко и сексуално ропство, трговина људима, мобинг, тероризам, примена разних облика насиља над људима, медијска манипулација и тиранија, заробљавање ума људи. Без Маркове теорије о социјалној револуцији и праксису као критеријуму истине остаће сиве зоне у археологији знања и друштвеног деловања у правцу остварења хуманог друштва и хуманих појединаца у њему.

У анализама савременог неолибералног капитализма не назиру се успешни актери социјалне револуције. Радничка класа и радни слојеви су економски и социјално блокирани радним законодавством. Синдикати, уколико постоје, разједињени су а руководства корумпирана, контролисана и под сталном репресијом. Левица је уситњена, дезоријентисана, пацификована или апсорбована у капиталистички систем.⁴ Интелигенција се пасивизирала или је корумпирана и унајмљена код капиталиста. Малобројна критичка интелигенција је пригушена и без већег утицаја на јавност која је затрпана масом безвредних информација, рекламним и забавним порукама. Маркс, Вебер, Шумпетер и други предвиђали су историјски нестанак капитализма као и других друштвено-економских формација које су постојале у историји. Због цикличних криза капитализма, хаоса који производи и неспособности да успостави праведан друштвени поредак у складу са достојанством људских бића, назиру се могућности његовог урушавања и без већих удара револуционарних социјалних снага. Немачки социолог Волфганг Штрек је упозорио да је неолиберални капитализам уништио опозицију која га је обуздавала од хипер експлоатације. У незајажљивој тежњи за увећањем профита он је повећао глобалну анархију пљачкањем јавног сектора, корупцијом и олигархијском редистрибуцијом добара, повећањем неједнакости, задужености, ин-

4 То најбоље потврђује да је левица на власти у Енглеској, Француској, Италији и Немачкој учествовала у оружаним ратовима против Србије Ирака и Либије под неолибералним термином „хуманитарне интервенције“.

флацијом јавних дугова и остварењем опште финансијске нестабилности, угрозио је свој опстанак. То ће довести до његовог слома и нестанка. Слично је и Јирген Кока констатовао да ће капитализам постепено нестати услед сломљеног отпора левице која га је делимично спречавала од сопствене аутодеструкције, повећања експлоатације и препуштања менаџерима новца (Куљић, 2018: 355). Прогнозе о могућности урушавања капитализма не дају одговор на питање какво ће друштву настати после њега. Националистичка десница, која се бори против глобализације, постдемократије и прихватања миграната, није антисистемска и може да приступи стварању тоталитарног капитализма, фашистичког, националистичког или диктаторског типа, како се то дешавало у прошлости.

НЕОЛИБЕРАЛНО ДРУШТВО ДЕСУБЈЕКТИВИЗАЦИЈЕ СПЕКТАКЛА И ПОСТПОЛИТИКЕ

Фуко је констатовао да је живот људске врсте у либералном капитализму сведен на биополитику (Фуко, 2005). Под биополитиком схвата бригу државе о становништву, његовом здрављу, хигијени, наталитету, животном веку, раси, васпитању деце, циљевима промишљања и праксе деловања у овим областима живота. Неолиберализам је биополитику проширио на државну моћ контроле свих виталних процеса људи, од рађања, секса, до смрти. У таквом друштву политички ум је, у процесу рационализације технологије владања, исказао велику моћ која је злоупотребљена за гушење индивидуалности и њене слободе. Државе се све више централизују и своју моћ користе за управљање појединцима. Зато је задатак филозофије у савременом друштву да критиком политичког ума „надзире прекомерну моћ политичке рационализације“ (Фуко, 2010: 387) и „да упозорава на њену злоупотребу...“ (Фуко, 210: 245). Залаже се да се моћ не проучава у целини већ у више области: болести, лудилу, злочину, сексуалности и смрти; моћ мушкараца над женама, родитеља над децом, медицинског особља над болесницима, администрације над начином живота људи, ауторитета над масом.

Таквим облицима моћи пружа се отпор и води борба за примену моћи у свакодневном животу као технике за преображај појединаца у субјекте. Борба против моћи потчињавања, према Фукоовом мишљењу, има неколико одлика: 1. она је трансферзална, јер није ограничена на неку земљу и политику управљања; 2. циљ борбе је да се успостави контрола над телима која се баве животом и смрћу; 3. борба се води непосредно са најближим инстанцама; 4. борбе доводе у питање статус појединаца, права на разлике и против изолације појединаца; 5. борба против претварања привилегије знања, компетенције и квалификације у „режим знања“ који се испољава као моћ владања над људима; 6. све борбе се воде око питања ко смо ми? одбијајући насиље економске и идеолошке државе која не познаје своје грађане – поданике појединачно, а који не прихватају одређивање њиховог идентитета. Циљ ових борби није напад на институције моћи, класе,

елите, већ против облика моћи који преображава људе у потчињене субјекте. Они то постају на два начина, стварајући две врсте подређених субјеката: једну која је путем контроле и зависности подређена другом и друга, која је то постала са самоосвешћеним идентитетом, али у оба случаја на делу је моћ која потчињава и подјармљује (Фуко, 2010: 390).

Фуко је под утицајем Алтисеа прихватио неке марксистичке идеје⁵ као методолошке принципе за проучавање неолибералног капитализма, посебно о политичкој економији и класној борби. Анализирао је три типа борбе против доминације (етичке, друштвене и верске), економског изабљивања и подређивања субјективности (Фуко, 2010). Први тип борбе против етничке и друштвене доминације примењиван је у феудализму. Други тип борбе примењиван је против економског изабљивања у 19. веку, у грађанском друштву. Трећи тип борбе против подређивања субјективности примењен је у савременом неолибералном друштву, уз задржавање експлоатације и доминације. Борба се води за ослобађање од политичке индивидуализације и тотализације структура модерне моћи које примењује држава током векова, као израз класних и идеолошких сукоба а за унапређивање или стварање нових облика субјективности, независних од државе. Држава брине о интересима владајућих класа, слојева и елита, о заједници а не појединцима. Она глобализује и тотализује постојећу моћ за производњу истине намењену појединцима, закључио је Фуко.

С обзиром на такав положај субјективности у савременом друштву нестају категорије класичне социологије: друштво, друштвени односи, друштвени поредак а настају нове: култура, медији, комуникација, спектакл, као категорије савремене социологије.

Једна од ових нових социолошких категорија је „друштво спектакла“. Ги Дебор (Guy Debord) је, следећи Маркову теорију отуђења, видео је да се у друштву спектакла, врши десубјективизација и десупстанцијализација политике. Нестаје политика у корист права, религије и културе, што потврђује криза савременог друштва. Спектакл замењује природан живот инсценираним апокалиптичним догађајима. Кроз спектакл се приказују слике извођења насиља на необичан начин, уз учешће публике. Тај начин се састоји у инсценирању догађаја као живих слика стварности. Сликама се воде ратови у савременој култури новог светског поретка. Кроз рат слика често се остварује идеолошки, политички и етички терор. Идеолошки сукоби претварају се у културне ратове друштвених група, народа и држава. Кроз спектакл се остварује аутократска владавина тржишне економије, која се маскира формалном демократијом. Спектакл прикрива тоталну моћ држава, корпорација и медија.

По схватању Дебора друштво интегралног спектакла комбинује пет одлика: 1. вршење сталног техничког обнављања, 2. стапање еко-

⁵ “У време када је ствар моде било Маркса бацати међу оне најгоре који су били одговорни за Гулаг, могао бих да захтевам да ми се призна како сам био један од првих који је на то упозоравао.... ја сам своју анализу ограничио на Маркову политичку економију“ (Фуко, 2010: 206).

номије и државе, 3. уопштавање тајни, 4. остављање лажи без одговора и 5. одржавање вечне садашњости. У таквом друштву човек није „сопство“, аутономна личност, због отуђења рада, фетишизма робе и поствареног живота. Њему слика представља свет спектакла, поглед на свет и идеале у троуглу техно-науке, политике и економије (Дебор, 203).

Дебор објашњава посебну врсту концентрацијског спектакла који почива на насиљу идеологије, политике, партије, вође и тајне полиције. За разлику од ове врсте дифузни спектакл се заснива на универзалној владавини слике и фетиша над стварима и стварним човековим животом. Дебор тврди да спектакл најбоље функционише у рекламама и порнографији глобалног капитализма. Спектакл нема циљ да прикаже истину о догађају, него само инсценацију догађаја. Информације представљају темељ моћи индустријског капиталистичког друштва и све се брже и све више увећавају и уграђују у корпорацијску структуру знања.

Дебор даље сведочи да је нарцистичка култура спектакла створила пасивне и равнодушне посматраче патње других. Нестала је истинска заједница и уместо ње настао је тотални индивидуум без особина. Он живи у надзираном друштву, окружен музеолошким артефактима, риалитијима, шоуима и рекламама, не разликујући живот од шоуа. Под утицајем спектакла умреженог глобалног друштва индивидуум је опхрван досадом, празнином, општим нихилизмом и психопатологијом свакидашњег живота.

Међутим, спектакл нема будућност, из простог разлога што у сликама стално понавља садашњост и не отвара путеве будућег развоја. Зато је постполитика, заснована на спектаклу, бесплодна.

УЛОГА МЕДИЈА У ПОСТПОЛИТИЦИ

Медији су од посредника у преношењу информација од произвођача до корисника, у постполитици постали произвођачи информација у циљу одржавања постојећег друштвеног поретка, успостављених друштвених односа у глобалном капитализму и спречавања субверзије у култури. Медији представљају стварност, репрезентују је и креирају је по жељи владајућих елита. Комуникација није искључиво размена информација већ средство успостављања структуралне моћи учесника у њој. Комуникација се нашла у средишту друштвених токова и научних интересовања медиологије, комуникологије, филозофије медија, социологије медија и других научних дисциплина. Под утицајем дигиталне револуције нови медији од 1990. године старе културне садржаје преводје у нове дигитализоване формате и конструишу глобалну стварност, по мери потреба и интереса светског мега капитала. Моћ друштвених класа преноси се на моћ комуникација друштвених делатника, који замењују друштвене интеракције елита. На тај начин расте реална моћ комуникација когнитивног капитализма који је акумулирао огромну количину знања, културног и симболичког капитала.

Емануел Кастелс (Kastels) политику дефинише као „расподелу моћи у државним институцијама“ (Кастелс, 2014: 234). По његовом схватању држава артикулише три врсте моћи: насиље, награду (новац) и поверење (обликовање ума помоћу образовања и комуникација). Најважнија моћ је она која се остварује над мислима које формирају поверење. А моћ схвата као обликовање људског ума помоћу стварања слика: „Ум је процес креирања и манипулације менталним сликама (биле оне визуелне или не) у мозгу“ (Кастелс, 2014: 175). Идеје су само слике у нашем мозгу које се формирају у процесу комуникације. Оне одговарају неуронским склоповима: „Мреже асоцијација слика, идеја, осећања и свести које се временом повезују сачињавају неуронске склопове који конструишу емоције осећања и свест“ (Ибид). Процес комуникације активира умове који настоје да међусобно поделе значења. Моћ се заснива на контроли информација и комуникација на макро нивоу (државе) или микронивоу (корпорација) било које организације и представља снажан облик доминације над људима. „Политика је примарно медијска политика“ (Кастелс, 2014: 234). Политички актери преко медија и мрежа комуникација остварују свој утицај на људе преко агенди, уоквиравања њихове свести на одређене појаве и фрејмове (неуронске мреже до којих се доспева путем језика и метафора слика, у виду слогана). Уоквиравање Кастелс објашњава као активирање претходно медијски формираних специфичних неуронских мрежа у мозгу. Тако се активира „политички мозак“ и формирано „стање ума бирача“ које одређује њихово изборно понашање и дириговани исход избора за органе власти. На тај начин избори су медијски обављени и пре гласања на бирачким местима. „Моћ се конструише, као и целокупна реалност, у неуронским мрежама у нашем мозгу. Моћ се генерише у ветрењачама ума“ (Кастелс, 2014:183).

Поред утицаја разума на политичко одлучивање Кастелс истиче и утицај емоција, нарочито: страха, гађења, изненађења, туге, среће и љутње. Највећи утицај на политичко понашање, по његовом мишљењу, имају ентузијазам и депресија, страх и смиреност. Које ће емоције бити присутне у политичком животу зависи од типа политичког система. Онај политички систем који је заснован на репресији, на надзору, контроли и претњи подстиче узнемиреност и страх код грађана. Политички систем који мобилише грађане за остварење заједничког добра подстиче политички ентузијазам. Негативне емоције се појачавају приликом спровођења политичких одлука јер су неки њима оштећени или незадовољни.

Бес грађана настаје приликом угрожавања њихове егзистенције, спречавања остварења њихових жеља а појачава се са откривањем неправди и њихових починилаца. Петер Слотердијк (Sloterdijk) извор гнева (тимуса) налази у фрустрацијама за остварење жеља, успеха, угледа, самопоштовања. У Европи је позната политичка тимотика освете у двадесетом веку, као последица великих жртава и разарања које су доживели поједини народи у два свтска рата, затим хладног рата и локалних ратова. Жртве агресије, разарања, пораза, геноцида и холокауста, свакодневне и колонијалне експлоатације и империјалистичке

доминације биле су испуњене гневом и жудњом за осветом (ресантиманом). Гнев се претварао у мржњу, а мржња у агресивност: „Културом мржње гнев добија форму пројекта“ (Слотердијк, 2013: 93). „Сва историја је историја коришћења гнева“ (Слотердијк, 2013: 98) као погонске снаге историјских промена. Гнев је енергетско гориво социјалне бомбе која у одређеним друштвено-историјским условима експлодира и разорном снагом приморава на друштвене промене. Гнев Француза и становника других европских држава је испољен у протестима на улицама крајем 2018, уз примену насиља, због погоршавања животног стандарда већине грађана, увођења буџетске штедње укидањем социјално-економских права грађана, додатних пореза за сиромашне и смањења за богате, уз повећање социјалних разлика и бруталну примену силе полиције над демонстрантима. То је приморало властодршце да предузму мере за заустављање опадања животног стандарда. Култура протеста артикулише тимотичке ресурсе и стимулише њихове актере на борбу до победе у остваривању њихових захтева. С генерације на генерацију преноси се осветнички дух садржан у колективном памћењу и чека прилику да се оствари. Гнев потлачених претвара се у друштвене покрете, политичке странке и револуције.

Сви данашњи политички системи располагали су репресивним апаратима за гушење демонстрација, грађанске непослушности, побуна и револуција. Уколико демонстрације нису довољно масовне, организоване и територијално усклађене на нивоу целе државе, оне се суровом репресијом државе разбијају а њихови организатори строго кажњавају. Физичким насиљем суспендује се или укида политика и прелази се на претполитику, употребу голог насиља над грађанима.

У гушењу демонстрација, бунтова, учествују и режимски медији који прећуткују масовност и захтеве демонстраната, или их лажно приказују, криминализују и осуђују. Комуникативни неолиберални капитализам је створио комуникационе мреже и нетократију која дистрибуира и контролише информације намењене нижим друштвеним класама и слојевима. Војно најјаче државе преко доминације у сајбер простору изазивају плишане, различито обојене и под другим називима преврате у неразвијеним државама и гуше побуне у сопственим друштвима. Преко најмоћнијих мрежа Фејсбука и Гугла врше надзор и контролу над сопственим грађанима и шпијунске активности према другим државама. Од 30 најмоћнијих фирми у Сједињеним Америчким Државама половину чине интернет корпорације.

Демонстрантима једино преостаје да се умреже преко постојећих мобилних и мултимедијалних комуникационих мрежа и успоставе нове за време припрема и извођења демонстрација и других видова протеста (заузимања јавног и интернет простора, саобраћајница и других важних објеката). С обзиром на спонтаност протеста, демонстрација, бунтова и друштвених покрета, они немају центре за координацију и контролу, па то обављају у хоризонталној интерактивној комуникацији на многим чвориштима. Захваљујући томе локални протести повезују се са глобалним и учесници у њима договарају се о заједничким акцијама. Протести су заразни, појављују се свуда, пре-

носе на друге земље, градове институције (Кастелс, 2018). Хоризонталне мултимедијалне мреже на интернету и у јавном простору стварају заједништво које смањује страх и буде наду (Кателс, исто). Зато је разумљиво што се протест „Жutih прслука“ из Француске брзо пренео и у Белгију, Бугарску, Израел, Хрватску, Србију...

Постполитика неолибералног, когнитивног, капитализма произвела је хаос у националним државама, а нарочито у међународним односима. Постдемократија се претворила у негацију основних демократских постулата и изродила се у антидемократске, ауторитарне облике власти. Системски протести у различитим облицима за отклањање негативних последица по појединце, друштвене групе и друштва у целини, који изнуђују неко олакшање и побољшање услова живота, дају само краткотрајни предах до нових погоршавања услова живота. Неолиберални друштвено-економски и политички систем, заснован на владавини капитала над људима, показао је неспособност за регулисање друштвених односа у складу са принципима слободе, правде, хуманости и људског достојанства. Неолиберализам, као идеологија и економска пракса, није творевина Западне Европе, већ Сједињених Америчких Држава и њене англосаксонске демократије. Он је потиснуо социјалдемократски модел друштвеног развоја који је после Другог светског рата омогућио просперитет свих друштвених слојева и њихову интеграцију у друштвени систем западноевропских народа, у социјалним државама благостања. „Упоредо са експанзијом неолибералног модела развоја, дошло је до рушења институције социјалне државе, осеке социјалдемократије и прилагођавања његове аристократије стратегији крупног капитала... На политичку арену ступили су ешалони нове деснице и неоконзервативаца, који су 200 година после грађанске револуције, успели да потисну либерале и социјалисте“ (Митровић, 2015:43). Нова десница је у успону у западној Европи. Ускочила је у неолибералну постдемократију и користи је за популистички начин владања у корист мега капитала и затирање трагова социјалне државе. Тиме европска левица плаћа хаос који је оставила док је била на власти, остварујући неолибералну идеологију и политику.

Неодржива је на дужи рок имовинска неједнакост која постоји у свету и појединим националним државама која повећава сиромаштво. Пре одржавања скупа најутицајнијих људи (коалиције владара у сенци и легалних владара) на развој планетарног друштва у Давосу, 2016. године, објављени су подаци да је да је у 2015. години 1% најбогатијих људи имао већу имовину од 99% преосталих укупно. Имовина 62 најбогатија становника земље била је једнака имовини половине најсиромашнијих у свету. Имовина половине најсиромашнијих у свету од 2010. смањена је за хиљаду милијарди долара (41%), а имовина 62 појединца порасла је за 500 милијарди долара и попела се на 1.760 милијарди долара. У последњих 20 година имовинска неједнакост се стално повећавала.

Тенденција повећања имовинске неједнакости карактеристична је за све источно-европске земље и Србију, посебно. Мерено коефицијентом

скалом од 20-60, Србија је имала 2014. године већу неједнакост, изражену гини коефицијентом 38,7, од ЕУ у 2012. години 30,6 (Николић, 2016).

Без револуционарних структурних промена друштва које укидају огромне социјалне, економске, културне и политичке разлике међу људима, друштвеним групама и народима, остварења свеобухватне еманципације аутономних личности и развијања партиципативне демократије не може да се успостави равнотеже између личних, групних и друштвених потреба и интереса. Збор те неравнотеже избијају у протести, демонстрације, штрајкови, побуне, тероризам и ратови на разним деловима планете.

Револуционарне структурне промене састоје се у формирању нове транснационалне левице, њене социјалдемократске и социјалистичке праксе, модерне радничке класе и радних слојева, критичке хуманистичке интелигенције, као материјалне снаге и субјекта радикалних друштвених промена у корист радних и стваралачких друштвених слојева. Наравно да то неолиберални капитализам и власници сретава за производњу, рада, културне и политичке моћи, неће дозволити све док располажу средствима доминације, силе и насиља.

За револуционарни преврат потребни су револуционарне теорије и револуционарне идеологије које активирају делатнике друштвених промена за учешће у револуционарним акцијама. Само бољи људи, могу да створе боље друштво. Они могу да се формирају у бољем образовном систему и бољим организацијама цивилног друштва, друштвених покрета и политичкој култури створеној у удружењима грађана на различитим нивоима организовања. Они израстају из демократске праксе предвођени левицом, која уз помоћ своје интелигенције зна више, виде даље и има храброст, одлучност и способност да освести и мобилише подвлашћене, експлоатисане, угњетене, понижене и обесправљене грађане да се боре за своја природна и хумана права и општу еманципацију.

Не чекајући глобалну правду и филантропске акције власника капитала, нити самоурушавање капитализма, 99% експлоатисаних, убеђених у могућност своје еманципације, својим свакодневним активностима могу да допринесу друштвеним еволутивним и револуционарним променама које воде ка њиховој друштваној еманципацији.

ЛИТЕРАТУРА

- Арент, Хана. *Истина и лаж у политици*. Београд: Филип Вишњић, 1994.
- Видојевић, Зоран. *Пораз и алтернативе*. Београд: Завод за уџбенике Србије, 2015.
- Gilles Deleuze i Felix Guattari. *Šta je filozofija?* Нови Карловци: Књижарница Зорана Стојановића, 1995.
- Дебор, Ги. *Друштво спектакла*. Београд: Голјанин, 2003.
- Диверже, Морис. *Демократија без народа*. Београд: Рад, 1968.
- Дерида, Жак. *Одметничке државе (Два огледа о уму)*. Београд: Центар за медије и комуникације и Београдски круг, 2007.

- Кастелс, Емануел. *Моћ комуникација*. Београд: РТС издаваштво, Мултимедија и Клио, 2014.
- Кастелс, Емануел. *Мреже револта и наде. Друштвени покрети у доба интернета*. Београд: Службени гласник, 2018.
- Куљић, Тодор. *Прогнани појмови. Неолиберална појмовна ревизија мисли о друштву*. Београд: Клио, 2018.
- Латур, Бруно. *Истраживања о модусима живота. Једна антропологија Модерних*. Београд: Факултет за медије и комуникације, 2015.
- Лиотар, Жан Франсоа. *Постмодерно стање*. Нови Сад: Братство јединство, 1988.
- Мандић, Игор, интервју датом Бојану Муњини, *Политика*, субота, 2. децембар 2017 (подлистак *Култура, уметност, наука*, с. 1).
- Митровић, Љубиша. *Под лупом социолога*. Прометеј: Нови Сад, 2015.
- Николић, Горан. Доходовна неједнакост и њен утицај на привредни раст, www.nspm.rs, приступ 6. 3. 2016.
- Паић, Жарко. *Слобода без моћи. Политика у мрежи ентропије*. Загреб: Book Znanу, 2018.
- Рансиер, Жак. *На рубовима политичког*. Београд: Федон, 2012.
- Рансиер, Жак. *Мржња према демократији*. Београд: Каирос, 2013.
- Робинзон, Робертс. *Подстицање полиархије. Глобализација, интервенције и хегемонија*. Београд: Албатрос плус и Југоисток, 2010.
- Слотердијк, Петер. *Гнев и време, психополитичко истраживање*. Београд: Федон, Дајмон, 2013.
- Фуко, Мишел. *Рађање биополитике. Предавања на Колеж де Франсу (1978-1979)*. Нови Сад: Светови, 2005.
- Фуко, Мишел. *Списи и разговори (приредио Младен Козомара)*. Београд: Федон, Даимон, 2010.

POST-POLITICS IN NEOLIBERAL CAPITALISM IN THE SHADOW AND DEFICIT OF MARXIST PARADIGMS

Summary

This paper exposes theories of postpolitics and the post-democracy of European globalized neoliberal capitalism and the consequences that postpolitics and post-democracy have produced in the center and periphery of European capitalism.

There is a shortage in them because of the avoidance of the use of Marxist categories and paradigms that not lose the theoretical and methodological significance for a more complete explanation of the causes of the state and perspective of postpolitics and post-democracy.

Key words: postpolitics, postdemocracy, neoliberal capitalism, Marxist categories and paradigms, political truth, political communication.

